

Seeking Identity in Urban Design: The Case of Eskişehir Hamamyolu Street

Fatih Şahin^{1*+}, Cengiz Tavşan²

¹Architecture Department, Karadeniz Technical University, Trabzon, Turkey

²Architecture Department, Karadeniz Technical University, Trabzon, Turkey

*Corresponding author: fatihsahin@ktu.edu.tr

+Speaker: fatihsahin@ktu.edu.tr

Presentation/Paper Type: Oral / Full Paper

Abstract – Urban public spaces which have a place in urban design projects with different scales and degrees, are important living/living parts of the city used by everyone. These places are primarily used for mobility and access but also for official social events. In order to ensure the continuity of public spaces, pedestrianized areas are used as areas of vehicle traffic and are designed as areas of experience and learning that contribute to the quality of life of the city dwellers. These areas as active areas of activity while providing vitality to the place, the city offers various opportunities. The cultural and natural values that the city possesses shape the identity of the city. For this purpose; in this study, it is considered that it is necessary to record the values carried by Odunpazarı Streets which can be traced by the local identity and to be recorded in order to ensure cultural continuity. In this study, the urban design project, which was designed by Yazgan Design in Eskişehir Odunpazarı, aims to provide a modern touch to the existing texture of the historical Hamamyolu Street and to revive the city center. natural, artificial, social environment and historical process. Thus, the identity structure, values and changes of the region have been determined in order to enable the transfer of the original historical texture of the Hamamyolu Street to the next generations.

Keywords – Identity, Urban Identity, Urban Design, Hamamyolu Street, Eskişehir

I. GİRİŞ

Kent kimliği, dahil olunan coğrafya, kültür, zaman bileşenlerinin yanı sıra kentte barınanların yaşamı, bu yaşamı tanımlayan gelenekler, yaşama ev sahipliği yapan binalar ve bu binaların mimarileriyle şekillenmektedir. Kentin profili, doğal, sosyo-ekonomik ve yapılaşmış çevrenin görüntüsü olarak bütünleşmiş bir yapıyı ifade etmektedir. Kentin imgesi ise, en basit haliyle Lynch'in kavramsal tanımlaması içinde bölgeler, sınırlar, anıtsal öğeler, düğüm noktaları ve işaretler olarak kimlik ve profil elemanlarının karışımlarının yansımaları olarak kentsel mekanda yerini alır.

Tarihi, kültürel ve coğrafi koşullarda ortaya çıkan bu şekillenme, bir yandan o toplumun kolektif hafızasını oluştururken öte yandan toplumsal ilişki biçimlerinde yaşanan değişimlerle birlikte kentte değişim ve dönüşüme neden olur. Zaman ve mekanın, toplumsal süreçlerin yansımaları olduğu konusunda paylaşılan görüşler geçen yüzyılın başından bu yana kentsel mekandaki değişim ve dönüşümün kaynağı olarak gösterilirken, kapitalizmin yeni açılım noktaları da bu dönüşümle birlikte ortaya çıkan yeni yaşam biçimleri, üretim-işletme ve tüketim türleri ile zaman ve mekan içinde sonsuz bir çeşitlilik sunan kentlerdeki yerini almaktadır.

Kentlerin kimlikleri uzun dönemlerde, toplumda yaşanan her değişim ve dönüşümden etkilenerek meydana gelmektedir. Bu nedenle kent, sadece kendi kimliğini değil aynı zamanda içinde yaşayan toplumun da kimliğine sahip olmaktadır. Bu yüzden gerek toplumdan kente, gerekse kentten topluma yansıyan her durum, her farklılaşma kent kimliğini etkilemekte ve aynı zamanda bu değişime neden olan benzer durumlar olarak kimliği oluşturan değerleri kent

için öz olandan uzaklaştırmaktadır. Böylece, toplumların çoğu sahip oldukları kimlik yapılarının büyük bölümünü kaybederek birbirlerine benzemeye başlamaktadır.

Geçmişten bugüne, insanın var oluşuyla başlayan barınak ihtiyacı, yine insan eliyle şekillenmiş ve gelişmiştir. Bu gelişme, insanın doğayı, kendisini ve toplumu tanımasıyla var olmuştur. Geçirilen bu süreçler boyunca yapılan yerleşim alanları kendi içlerinde ortak özellikler göstermiş, aynı toplumun ve aynı çevrenin özelliklerini içinde barındırmıştır. Benzer özellikler incelendiğinde ise, o yere özel bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Bu da şüphesiz 'Yerel Kimlik' olarak tanımlanabilmektedir. Yerel kimliği yansıtan en önemli unsurlardan biri de yerin tarihi ve mimari özellikleridir. Bu çalışmada Hamamyolu Sokağının kimliği, kentsel kimlik bileşenleri ile incelenmiş ve yenilenen mimari yüzüyle; kentsel tasarım konsepti içinde yer alan yaşayan/yaşanan mekan nitelikleri kent kimliği üzerinden irdelenmiştir.

II. KENTSEL KİMLİK VE BİLEŞENLERİ

2.1. Kent, Kimlik ve Kent Kimliği

Keleş'e (1976) göre kent, işlevler bütününden oluşmuş bir sosyal sistemdir. Bu sistem birçok öğeden oluşur. Sistemin bütünü insanların arzu ve gereksinimlerinin karşılanması amacıyla yönelmiştir. Kent sisteminin siyasal, toplumsal, ekonomik ve mekanla ilgili alt sistemleri bulunur [1].

Kent kültür bütününe barındığı ve insan bilinci ve belleğinin yansımaları olan zamanın tarih niteliği kazandığı yerdir. İnsanın atasından alıp bir sonraki kuşağa aktardığı değerler ve miras kentte kendini süreklilik içinde ve fiziksel

olarak ortaya koyar. Bu bakımdan kentin fiziksel yapısı, yani mimarisi, köprüleriyle, kemerleriyle ev ve anıtları, eski ve yeni mabetleriyle insana dünyanın insan yapısı ve insan mirası olan boyutunu anımsatarak, onu geçmişi ve geleceği arasında bir tarihe oturtur ve diğer insanlarla ve kuşaklarla ilişkilendirir [2].

Kimlik, yapılan tanımlamalarda genellikle, doğadaki herhangi bir canlıyı veya objeyi diğer canlı ve objelerden ayıran, öncelikle onun görsel, işitsel vb. duygularla algılanan, kendine özgü olma durumu ile ifade edilmekte ve teklik, özgünlük anlamında kullanılmaktadır. Her insanın kendine ait özellikleri, kimliği ve kişiliği olduğu gibi kentlerin de kendilerine ait kimlikleri vardır. Bu bağlamda kent kimliği; Lynch (1960); Tekeli (1990) ve Çöl'e (1998) göre kent imgesini etkileyen, her kentte farklı ölçek ve yorumlarla kendine özgü nitelikler taşıyan, fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörlerle şekillenen, kentliler ve onların yaşam biçimlerinin oluşturduğu, sürekli gelişen ve sürdürülebilir kent kavramını yaşatan, geçmişten geleceğe uzanan büyük bir sürecin ortaya çıkarttığı anlam yüklü bütünlüktür [3].

Kimlik bir kenti tanımlanabilir kılan özellikleri ortaya koyduğuna göre, diğer benzerlerinden ayırt edici özelliklere de sahip olmalıdır. Kimliği farklılaştıran, mekansal ve sosyal faktörler yerin kimliğini oluşturarak, kent ve mekâna diğer benzerlerinden ayrıcalıklı, kendine özgün, yerel nitelikler belirlemektedir. Bu faktörler; yerin karakteri, mekânın karakteri ve anlamları şeklinde üç bileşen olarak belirtilmektedir.

• *Yerin Karakteri*

İklim, topografya, jeolojik oluşum ve bitki örtüsünün oluşturduğu doğal çevre içerisindeki özelliklerdir [4].

• *Mekânın Karakteri*

Dolu ve boşlukların oluşturduğu biçim, strüktürel yapı, simgesel etki, kullanılan malzemeler vb. açısından oluşturduğu form ve görüntüdür [4]. Mekan karakterinin, kentlerin geçmişlerinden geleceklerine sürekliliği sağlayan bağlantı öğeleri olmaları bağlamında, kentlerin belleği açısından çok önemli sembolik değerleri vardır [5].

• *Anlam*

Kimlik, geçmişin toplumsal yaşamları ve kültürlerin günümüzde kentsel mekânda somutlaşmış ürünleridir. Bu, zaman diliminde toplumların yaşam mekânlarına, yaşamları, mücadeleleri, acıları, sevinçleri, özlemleri vs. ile yükledikleri anlamlar dizisidir.

Kent kimliği, değişmez değil, dinamik bir yapıdadır. Bunun nedenini, kent kimliğini etkileyen fiziksel ve sosyal süreçlerde aramak yerinde olacaktır. Kentler, günümüzde artan doğal afetler, küresel ısınma gibi tehditler, savaşlar vb. etkilerden dolayı fiziksel olarak değişime uğrayabilmektedir. Bu değişimler kent kimliğini etkilemektedir. Bunun yanı sıra, planlama ve tasarım çalışmaları ile de kentlerin fiziksel özellikleri ve kimlikleri değiştirilip, dönüştürülebilmektedir. Öte yandan, kentteki toplum ve insan ilişkileri de, teknolojik, politik, bilimsel, ekonomik etkenler doğrultusunda, sürekli değişim halindedir. Bu değişim, kimliğin sürekli olarak yeniden tanımlanması ve üretilmesini gerektirmektedir. Bunun nedeni, her dönemde, toplumun oluşturduğu bu tanımlamaların, geçmişten öğeler ve geçmişten öğelerin

yeniden yorumlanmalarının yanı sıra tamamen yeni öğeleri de içeriyor olmasıdır [6].

Kentin sahip olduğu kültürel ve doğal değerler, kent kimliğini şekillendirirler. Kent kimliğinin oluşması için, bu değerlerin sürekliliğinin sağlanması, kentin geçmişinden gelen mesajları geleceğe aktaran maddi ve manevi değerlerin korunması gerekir. Kentin farklı dönemlerine tanıklık etmiş yapılar ve yapı grupları, kentlilerin yaşantısına dahil olarak sözü edilen değerler içerisinde öncelikli konumda yer alırlar. Bu nedenle bir kentte o kentin özgün kimliğine katkıları bulunan ve ait olduğu döneme ilişkin kayda değer mimari ve yaşamsal özellikler taşıyan yapıların korunması, o kentte kültürel sürekliliğin sağlanmasında ve kentin kimliğinin oluşumunda ve oluşmuş kimliğin geleceğe taşınmasında önemli bir rol oynar [7].

Her kentin sahip olduğu fiziksel, ekonomik, sosyal birtakım özellikler vardır. Bu özellikler ve onların mekâna yansıma biçimleri kentin kişiliğini oluşturmaktadır. Kent kimliği ve kent kişiliği birbirlerinden farklı şeyler ifade eden kavramlar olduğu halde, sık sık karıştırıldıkları görülmektedir. Kentin kimliği daha çok bir idea olarak kurulmaktadır. Oysa kentin kişiliği daha çok gözlemsel olarak dış dünyaya dayanarak ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Bir kentin kimliği söz konusu olduğunda, kentte yaşayanların onda buldukları değerler ve amaçlar kümesinden, kente yüklenen bir idealleştirilmeden söz edilmiş olur. Kimlik kente yakıştırılan bir şey, potansiyel bir proje olma niteliğini taşımaktadır [6].

2.2. *Kentsel Kimlik Bileşenleri*

Kent imajı, insanın çevresi ile etkileşimi sonucu oluşan, duyu organları yoluyla zihinde toplanan ve burada anlaşılır bir hal aldıktan sonra bunların sözlü veya yazılı olarak ifade edilmesi şeklindedir. Kent imgesi kuramına göre, Lynch (1960), kentsel imaj öğelerini bölgeler (districts), yollar (paths), düğüm noktaları (nodes), kenarlar (edges) ve nirengi noktaları (landmarks) olarak sınıflandırmaktadır. Yollar, insanların alışkanlıklarına ve olanaklarına bağlı olarak hareket ettiği, kullandığı kanallardır. Bunlar; sokaklar, caddeler, yaya yolları, koşu yolları, toplu taşıma güzergâhları, kanallar gibi kentte iz bırakan öğelerdir. Kenarlar/sınırlar, ulaşım aksları gibi kullanılmayan doğrusal (lineer) öğelerdir. İki bölge arasında sınır işlevi görmektedirler. Sınırlara kıyılar, demir yolları, gelişme bölgesi sınırları ve duvarlar örnek olarak verilebilmektedir. Bölgeler iki boyutlu olarak algılanan ve kentin orta veya büyük ölçekli kısımlarını oluşturmaktadırlar. Bu yönüyle de diğer öğelere nazaran daha büyük kent parçaları şeklinde oluşturmaktadırlar. Bölgeler, kişinin kentte bir noktadan diğerine yol alırken kullandığı, pek çok etkinliğin kesiştiği, kentin yoğun, stratejik, vurgu noktalarıdır. Bunlar kavşak, meydan, köprü, istasyon, kesişme-değişme noktaları ve bir yapıdan diğerine akış noktaları olabilir. Nirengiler, insanların içine giremedikleri, fiziksel olarak tanımlanabilen harici öğelerdir. Dışsal öğeler olarak algılanan noktasal referanslardır. Bağlam içerisinde kolayca hatırlanan biricik ve tek bir öge konumundadır [8].

Kentlerin farklı karakterleri kent kimliği, kent profili ve kent imgesi kavramlarıyla açıklanmaktadır. Kent kimliği uzun bir zaman dilimi içinde biçimlenir. Kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimarisi, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, niteliklerin karışımı olarak kente biçim verir. Kentin profilini doğal profili, sosyo ekonomik profili ve insan eliyle yapılmış mekânın profili ile bir bütünleşmenin

değerlendirilmesi oluşturur. Kent kimliğini oluşturan elemanlar doğal, beşeri ve insan eliyle yapılmış çevreden kaynaklanan elemanlar açısından değerlendirilebilir [9].

Kentler, sahip oldukları kimlik özellikleri ile tanımlanmakta ve bu değerler ile diğer kentlerden farklılaşmaktadırlar. Kentsel kimlik kentsel çevrenin sahip olduğu niteliklerin soyut ya da zihinsel temsildir. Kimliği oluşturan pek çok özellik zaman içinde doğal şartlar ve o şartları değiştirmeye çalışan insan davranışları yoluyla ortaya çıkar. Ancak uzun bir dönem içinde ve bir birikim şeklinde oluşmuş kentsel kimlik her zaman bu niteliklerini kaybetme riski ile karşı karşıyadır. Kimliksizleşme olarak tanımlanabilecek bu durum kimlik kaybı ve ya zamanın gereklerine uygun kimlik öğelerini ortaya koyamamak olarak da ifade edilebilir. Kimliksizleşme sürecindeki kentlerde kent ile kentli arasındaki aidiyet duygusu zarar görmekte bunun yanı sıra kent ekonomisi olumsuz etkilenmekte ve gelecek nesillere bırakılacak olan miras bozulmaktadır [10].

Kimlik, kişinin ve ya nesnenin diğerlerinden belirgin şekilde farklılaşmasını sağlayan özelliklerinin ifadesidir. Kent kimliği ise kentin diğerlerinden ayrılarak okunabilmesini ya da insanlar için anlamlı hale gelmesini sağlayan nitelikler bütünüdür [11]. Kentler ve mimari ürünler açısından kimlik, görsel imgelerin yanı sıra doğal, coğrafi, kültürel ürünler ve sosyal yaşam normlarını da kapsayan ve algıda yer etmesi uzun bir sürece dayanan birçok bileşene sahiptir [12].

Kişilerin kent ile kurdukları ilişki ve zamanla gelişen aidiyet duygusunun temelinde “mekansal kimlik” olgusu bulunmaktadır. Kentlinin kent mekanını nasıl benimsediği, ne ölçüde kullandığı, ona ne tür anlamlar yüklediği, nasıl deneyimlediği gibi konular kent kimliği ile doğrudan ilişki içerisindedir. Kent kimliği, somut ve somut olmayan öğeler olmak üzere iki tür öge grubundan oluşur. Bunlardan somut kimlik öğeleri, kentsel mekanı oluşturan görünür öğelerdir. Somut olmayan kimlik öğeleri ise mekanda her zaman doğrudan karşılığı bulunmayan ancak somut kimliğin şekillenmesinde etkisi bulunan, kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıdır.

Kent kimliğini oluşturan ikinci grup öğeler, somut olmayan kimlik öğeleridir ve bunlar sosyal, kültürel ve ekonomik olmak üzere üç grup olarak tanımlanabilir. Kent kimliğine etki eden sosyal bileşenler nüfus yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Kentsel nüfus heterojen bir yapıya sahiptir. Kentteki etnik gruplar, meslek grupları, kültür grupları, sosyo-ekonomik sınıflar kent kimliğine etki eden sosyal bileşenlerdir. Kentsel mekânı paylaşanların kişilikleri, özgürlük dereceleri, farklılıkları ve benzerlikleri topluma renk katan detaylardır. Bu özellikler sosyal açıdan kent kimliğine etki eden diğer unsurlardır [10].

Kent kimliğine etki eden kültürel bileşenler ise bir diğer grup somut olmayan kimlik öğeleridir. Kültür, geçmişten gelen ve geleceğe miras bırakılan, yapısı itibarıyla dün, bugün ve yarın arasında köprü niteliğindedir. Kültür olgusunun zamanla kurduğu bu ilişki, kentsel mekanda okunabildiği sürece, insanı ortak payda alarak kentsel kimlik ögesi niteliği kazanmaktadır. Sosyal bir varlık olan insan, kültür olgusu ile birbirini üreten ve destekleyen bir bütünlük içerisindedir. Kentteki yapı çevrenin mimarlık öğelerinden oluşması ve mimarının insan odaklı yapısı, kültürel ve sosyal değerler taşıyan insanoğlunun kentsel kimliğe hem somut hem de somut olmayan katkılarının ifadesidir.

Kent kimliğini oluşturan bileşenlerden birisi olan yapılar, aynı zamanda buldukları dönemin toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik dönemlerine ışık tutmaları sayesinde bir diğer bileşen olan beşeri bileşenlere de ışık tutarlar. Kentler de geçmişlerinin katkısıyla kimlik sahibidirler. Çünkü kentsel kimlik bir kenti diğerlerinden ayıran, o kente özgü olan farklılıklar bütünüdür. Kentlerin sahip olduğu yapılar geçmişten bugüne o kentte yaşayan toplumun anıları ile daha da anlam kazanır ve toplumsal bellekte yer eder. Bu nedenle bu yapıların korunarak gelecek nesillere aktarılması ve sürdürülebilir kimliğin sağlanması gereklidir.

2.3. Yer, Mekan ve Bellek

Türkçede, ‘yer’ kelimesi “Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân” olarak tanımlanır. Başka bir deyişle neredeyse dünya üzerindeki ve gök altındaki her alanı kapsayabilir. Aslında ‘yer’ konusu ve kelime anlamı çok karmaşıktır. Pratikte, insanların neyin yerine ‘yer’ kelimesini kullandıklarını ayırt etmek, takip etmek neredeyse imkansızdır. Fakat şu bir gerçektir ki, ‘mekan’ ve ‘yer’ kelimeleri, benzerlik, yakınlık ve birlikteliklerine rağmen, farklı anlamlara çağrışım yaparlar. ‘Mekan (Space)’, ‘Yer (Place)’den daha soyuttur. Ayrımı tanımlanmamış mekan, daha iyi tanıdıkça ve değer verdikçe ‘yer’ e dönüşmektedir. Mekanın yere dönüşümü bedeninin mekan la ilişkili duygusal bir bağ kurduğu şeklinde de açıklanabilir [10]. “Mekan, insanı biçimlendiren ve onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyuttur” [11]. Buradan çıkan sonuç ise, insan ve mekanın sürekli bir etkileşim içinde olduğudur. İnsan-mekan ilişkileri konusu, yer/mekan ve mekan kimliği ile ilgili çalışmaların önemli bir sorunudur. Mekanlarla ilişkiler kişinin ve kimliğin gelişiminin kaynağı iken, bireyler de kendi özlerni ve mekân la ilişkileri sayesinde sosyal aitliklerini yansıtmaktadırlar. Bu tür ilişkilerde, mekânlar fiziksel çevre ve insan faaliyetleri tarafından meydana getirilmiş gibi görünmektedir. Bireylerin zihinsel ve duygusal süreçleri, oluşturulan çevrede bulunan diğer insanların faaliyetleri tarafından olduğu kadar bireylerin kendilerinin yaptığı eylemler tarafından da etkilenmektedir [12].

Öte yandan, yaşantı, fiziksel formlar olan mekanların daha ötesinde, anlamlı ve deneyimlenmiş olanın içinde geçer. Çünkü mekana, zayıf ya da güçlü, tekil ya da çoğul, çok çeşitli şekillerde tutunulur. Mekanla kurulan her türlü bağ onun anlamını değiştirir. Bu bağlarla, mekan ile kurulan ilişkisellik çoğalır, deneyim artar. Herhangi olan mekan artık, tanıdık, deneyimlenmiş, anlamlı ‘yer’e dönüşür. ‘Yer’, mekân la ilişki kurmanın ve dünyaya tutunmanın, onda var olmanın yoludur [13].

Yerin, zaman içerisinde biriktirdikleri, onun anlamını ve ruhunu oluşturur. “Mekanın yere dönüşmesi insanın bir mekânı zaman içinde tanıyışıyla birlikte oluşur. Ne zaman ki mekân üç boyutlu bir yapı, derinlik kazanır o zaman yere dönüşür. Bu derinliğin bir bölümü fizikseldir. Çoğunlukla harekete bağlı duyulara dayanır: renk, doku, ışık, rüzgâr hissi, çevre sesleri... Bu bir anlamda mekânın edebi hissidir” [14]. Bu his, yıllar boyu oluşan deneyimlerin sonucudur. Yeri karakter sahibi yapan; insanın yanında, içinde deneyimlerini barındığı tarihtir, anıdır. Mekan ancak bu şekilde anlamlı hale gelmektedir.

Rossi’ye göre kenti oluşturan mimariler, mekânları üzerinden üretilen sosyal ilişkilerle kent belleğinin bir parçası haline gelmekte, bu ilişkiler ağı kentin tarihi içinde akar

zamanla onu biçimlendirmekte, yeniden üretmektedir. Rossi, kolektif belleği kente içkin ve onunla bir bütün olarak görürken, kentin yaşayan bir organizma gibi canlı bir 'Öz'e sahip olduğunu da iddia etmektedir. Bu öz sayesinde, kenti yaşayan bir organizma gibi 'canlı' tahayyül eden Rossi, dolayısıyla kent ve mimarlığı belleğin öznesi olarak yorumlamıştır. Yer, zaman içerisinde biriktirdiklerinin, onun anlamını ve ruhunu oluşturduğunu iddia eden bu tür yaklaşımlar, kent ve mimarlıklar üzerinden oluşan kolektif belleğin yanı sıra, kendisinin de bir belleği olduğunu açıklamaktadır. Kente ait bu bellek, 'kentsel bellek' kavramsallaştırmasıyla literatürde yerini almaktadır [15].

Ricoeur (2012), kişisel hafıza ve kolektif hafızaya ilişkin yaptığı tartışmada Halbwachs'ın görüşünü destekler biçimde, toplumsallığın izinin kişisel hatırlama eyleminde bulunduğunu ve her bireysel hafızanın kolektif hafızaya dair bir bakış açısı olduğunu söyler. Halbwachs'ın kavramsallaştırması, kolektif belleğin, tarihten farklı olarak hatırlamanın ötesinde, bireysel ve toplumsal olarak kimliğin oluşmasını sağlayan, yaşanmış deneyimlerin oluşturduğu etkin bir geçmiş olduğuna işaret etmektedir. Russel (2006), Halbwachs'ın, kolektif bellek ve kimlik ilişkisine dair bu yorumuna vurgu yapar ve kendine özgü doğası ile toplulukların yaşadığı deneyimin ortak/paylaşılan bir bellek ve kimliği üreten şey olduğunu dile getirir. Bu yönüyle, toplumsal ve bireysel eylemler ile ilişki içinde şekillenen kentsel yapı çevre, kolektif belleğin üretilmesine doğrudan etki yaparak "kentsel bellek" olarak adlandırılan, mekana bağlı bir belleğin oluşmasını sağlayan fiziki düzlem olmaktadır.

Kentin fiziksel çevresinde yaşanan değişimler, kentsel belleğin de değişime uğramasına yol açmaktadır. Rossi (1982) göre kentin kendisi, kentte yaşayanların kolektif belleğidir ve kolektif belleğin locus'udur. Locus kavramı, Rossi tarafından, "belirli bir yer ile onun içindeki binalar arasındaki ilişki" olarak tanımlanmakta ve "hem tekil, hem de evrensel" olarak nitelendirilmektedir. Locus'ta gerçekleşen toplumsal ilişkiler ise o yerin kimliğinin ve karakterinin oluşmasına doğrudan etki etmektedir. Bu çerçevede, kentin binaları, sokakları ve diğer fiziksel bileşenleri locus içinde bir kentsel bellek ile birlikte kentsel kimliğin oluşmasını da sağlamaktadır. Benzer şekilde Norberg-Schulz (1984) gerçekleşen herhangi bir eylemin, bulunduğu yerellikten bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğini belirtir. Norberg-Schulz'a göre "yer", varoluşun ayrılmaz bir parçasıdır ve soyut bir konumdan öte biçimi, dokusu, rengi ve malzemesi ile bulunduğu yerelliğe karakter kazandırmaktadır. Yer kendine özgü olduğu ise genius loci olarak adlandırılan mekanın ruhunu beraberinde getirmektedir.

Kentsel kimliğin ve karakterin oluşmasında önemli bir unsur olan genius loci, kentin fiziksel biçiminin üretilmesi ve değiştirilmesi süreçleri ile çeşitli dönemlerde değişikliğe uğrayabilir [16]. Bu anlamda her dönemde kentte yaşayanlar, mekanın ruhunu kendi deneyimleri ile üretmekte ve bu anlamda kolektif bellek mekanda nesnellemektedir. Bir başka deyişle, kentsel mekanın biçimlendirilmesiyle ortaya çıkan yapı çevre, toplumun gündelik yaşam pratikleri ile yakından ilişkilidir. Özellikle kamusal mekanlar, toplumsal belleğin ve kentsel kimliğin oluşmasında oldukça önemli, toplumsal ilişkinin üretildiği alanlardır. Dolayısıyla kentsel mekan, kolektif bellek ve kent kimliğinin oluşmasında, "şimdiki zamanda geçmişi keşfetmemizi sağlayacak" temel düzlemi sunmaktadır [17]. Yer ile ilişkisini kurabilen kent,

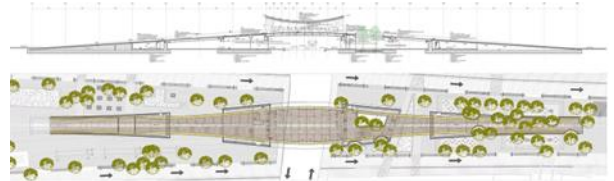
içinde barındırdıklarıyla özgündür. Yer, sahip olduğu özü, atmosferi hissedilir kılan kentler, diğer kentlerden ayrılır ki bunun sebebi yere ait kimliğe sahip olmalarıdır.

III. ESKİŞEHİR HAMAMYOLU SOKAĞININ KENTSEL TASARIMI

Eskişehir Odunpazarı'nın en önemli kentsel alanlarından biri olan Hamamyolu Sokağında Yazgan Mimarlık Ofisi tarafından tasarlanan "Hamamyolu Urban Deck (Hamamyolu Kentsel Platform)", yoğun kent dokusunun içinde var olan caddenin canlandırılmasına yönelik davetkar bir bakış açısı sağlamaktadır. Geri dönüştürülebilir ahşap kompozit kullanılarak oluşturulan peyzaj elemanlarından, su sistemlerinden ve yoğun bitki dokusundan oluşan bu 'yeşil yaya aksı', Odunpazarı'ndan Porsuk Nehri'ne doğru uzanan modern ve hareketli buluşma alanları yaratmaktadır (Şekil [1], [2], [3], [4], [5], [6], [7]).

Resim 1, 2. Hamamyolu Sokağının gece ve gündüz görünüşleri (URL- 1)

Resim 3. Hamamyolu Sokağının kentsel tasarım planları ve detay çözümlerinden görünüşler (URL- 1)

Resim 4, 5. Kentsel dokunun sürdürülebilirliği ve hareketli buluşma alanlarından görünüşler (URL- 1)

Resim 6, 7. Yer düzleminde sürpriz mekan oluşumlarından görünüşler (F. Şahin Arşivi)

"Hamamyolu Urban Deck", belirli temalara dayanan 8 ana zondan oluşmaktadır. Esin kaynakları, buldukları tarihi doku ve sosyal bağlamdan alan bu zonlar sırasıyla; Hicri Sezen Parkı Bağlantı Yolu (zon 1), Alaaddin Parkı (zon 2),

Çanak Havuzu ve Kitap Fuarı Alanı (zon 3), Kafe-Oturma Alanı (zon 4), İbrahim Karaoğlu Caddesi Üst Geçiti ve Müze Alanı (zon 5), Çocuk Oyun ve Sergi Alanı (zon 6), Buhar Havuzu ve Oturma Alanı (zon 7), Dikey Aydınlatmalı Geçiş Alanı (zon 8) olarak ziyaretçilerle buluşmaktadır. "Hamamyolu Urban Deck (Hamamyolu Kentsel Platform)" projesinde bütün bu zonlar, 10 temel tasarım prensibine dayandırılarak oluşturulmuştur. İlk prensip, Hamamyolu Caddesinin Odunpazarı ve Porsuk nehri arasındaki bağlantıyı kentsel ölçekte güçlendirmek üzerine kurulmuştur. Projede, Odunpazarı'nın tarihi dokusu Porsuk Nehrine kesintisiz bir yaya aksı ile bağlanmıştır (Şekil [8], [9]).

Resim 8, 9. Odunpazarı Sokağı ve Porsuk Nehri arasında kesintisiz sunulan yaya ulaşımından görüntüler (F. Şahin Arşivi)

İkinci olarak, tarihi dokuya yeniden hayat verilerek yeni bir yeşil kuşak oluşturmak hedeflenmiştir. Hicri Sezen ve Alaaddin Parklarının mevcut yeşilleri ile Porsuk Nehri kıyısındaki yeşil alanlar, Hamamyolu Caddesinde bulunan çok yıllık ağaçlara ek olarak küp şekli verilmiş ıhlamur ağaçları, çalılar, sarmaşıklar, yer örtücüler ve çim alanlar ile birbirlerine bağlanmıştır (Şekil [10], [11]).

Resim 10, 11. Mevcut yeşil doku ve yeni eklenen ağaçlardan görüntüler (F. Şahin Arşivi)

Bir diğer prensip, geri dönüştürülebilir ahşap kompozit kullanılarak tasarlanmış kesintisiz bir kentsel platform oluşturmaktır. Topoğrafya ön plana alınarak, üç boyutlu kurgu ile planlanan bu kentsel platform; köprüyü, kafeleri, platformları, kitap fuarını, havuzları ve oturma alanlarını oluşturmaktadır. Ziyaretçilerin sadece yatayda değil; üst geçitleri ve rampaları ile düşeyde de hareket etmelerini sağlayarak, onların kent dokusunu farklı bir bakış açısıyla deneyimlemeleri hedeflenmiştir (Şekil [12], [13]).

Resim 12, 13. Geri dönüştürülebilir ahşap kompozit malzemenin farklı kullanımlarından görüntüler (F. Şahin Arşivi)

Temel tasarım prensiplerinden bir diğeri ise, bütün zonları alan boyunca lineer bir kurguda devam eden bir kentsel aks ile bağlamaktır. Bu kentsel aks 1,2 km uzunluğunda, merkezinden lineer LED aydınlatma geçen, el yapımı

camların gömülü olduğu beyaz çimentodan oluşan bir yaya aksıdır. Odunpazarı cam atölyelerinde üretilen el yapımı camların bu aksa entegre edilmesi öngörülmüştür (Şekil [14], [15]).

Resim 14, 15. El yapımı camların gömülü olduğu yaya aksından görüntüler (F. Şahin Arşivi)

Proje alanının bu kentsel platformla olan ilişkisi, var olan pasajların ve çevresinde bulunan sokakların referans alındığı kentsel bağlantılar ile sağlanmıştır. Bu geçiş alanları, pasaj girişlerinde cam gömülü beyaz çimento ile vurgulanırken, sokaklar ile olan bağlantılarda ahşap kompozitlerin ve yer döşemelerinin renklerinin değiştirilmesiyle öne çıkarılmıştır (Şekil [16], [17]).

Resim 16, 17. Geçiş alanlarını vurgulayan yer döşemelerindeki renk farklılıklarından görüntüler (F. Şahin Arşivi)

Alanda ön plana çıkarılan bir diğer konu ise kafe alanlarının yoğunluğunun ve çeşitliliğinin artırılmasıdır. Kafeler; meydanlı kafeler, platform kafeleri, köprü altında bulunan kafeler ve küçük kafeler olarak çeşitlendirilmiştir. Platformun basamaklanmasıyla oluşan bu kafelerin çatılarında farklı yer örtücülerden oluşan bitki havuzları tasarlanmıştır. Ayrıca basamaklanmış bölümlerde ziyaretçilere oturma imkanı sağlayarak oturma alanlarını arttırmak hedeflenmiştir (Şekil [18], [19]).

Resim 18, 19. Basamaklı çatılı oturma imkanı veren kafelerden görüntüler (F. Şahin Arşivi)

Kentsel Platformun, çocuklar için eğlenceli bir alana dönüştürülmesi tasarımda önem verilen bir diğer konudur. Farklı yaş grupları için tasarlanmış çeşitli çocuk oyun alanları ile proje alanı renklendirilmiştir. Proje alanına 2 üzeri ile 6 üzeri yaş gruplarına özel tasarlanmış oyun alanlarına ek olarak her yaş grubuna hitap eden trambolin alanları öngörülmüştür. Aynı zamanda üç boyutlu kurguya sahip kentsel platformun kendisi bir oyun alanına dönüşmektedir (Şekil [20], [21]).

Resim 20, 21. Alternatifli sunulan oyun mekanlarından görünüm (F. Şahin Arşivi)

Kentsel platformda, ziyaretçilerin dinlenmesi için su elemanlarının kullanımına önem verilmiştir. Projede suyun farklı formlarda ve ölçülerde hareketlendirilmesiyle tasarlanan çanak havuzu, taş havuzu, buhar havuzu ve bank havuzu olmak üzere 4 farklı tip havuz tasarlanmıştır (Şekil [22], [23]).

Resim 22, 23. Farklı formlardaki havuzlardan görünüm (F. Şahin Arşivi)

Tasarım prensiplerinden bir diğeri ise Odunpazarı Uluslararası Ahşap Heykel Festivali'nde ahşap sanatçıları tarafından tasarlanan heykellerin proje alanında sergilenmesidir. Heykellerin konseptte uygun alanlarda sergilenmesinin, alana farklı bir hareket katacağı öngörülmüştür (Şekil [24], [25]).

Resim 24, 25. Hamamyolu Sanat Köprüsü üzerinde sergilenen sanatsal objelerden görünüm (F. Şahin Arşivi)

Son olarak aydınlatma elemanlarının kentsel platforma özel tasarlanması hedeflenmiştir. Mevcut ağaçlara yönelik tasarlanan bronz paslanmaz çelik levhalar ağaç diplerindeki spotlarla aydınlatılarak ışığın yansıması sağlanmıştır. Buna ek olarak hem park alanını hem de alışveriş sokağını aydınlatan, ahşap dokuya uyumlu sokak lambaları tasarlanmıştır. Ayrıca alandaki tasarlanan mimari birimler, ahşap kompozitin akışını vurgulamak amacıyla lineer led ile çevrelenerek aydınlatılmıştır. Projedeki aydınlatma tasarımları ile Hamamyolu Caddesinin her saatte kullanıma uygun olması sağlamıştır (Şekil [26], [27]).

Resim 26, 27. Ağaç diplerinde ve lineer hatta devamlı ahşap dokuya uyumlu aydınlatma görünümü (F. Şahin Arşivi)

“Hamamyolu Urban Deck” projesi, Hamamyolu Caddesinin Odunpazarı ve Porsuk nehri arasındaki bağlantıyı kentsel ölçekte güçlendirmektir. Projede, Odunpazarı'nın tarihi dokusu Porsuk Nehrine kesintisiz bir yaya aksı ile bağlanmıştır. Ziyaretçilere, üst geçit ve rampalar ile düşeyde hareket olanağı sağlanmış olup, kent dokusuna yatayın dışında bir düzlem ile bakış açısı kazandırılmıştır. Yeşil tasarım ağırlıklı projede aydınlatma elemanları da kentsel platforma özel olarak seçilmiştir. “Hamamyolu Urban Deck” kentsel dokuya entegre olarak, her yaş grubundaki ziyaretçiye hitap edebilecek farklı aktiviteler barındıran bir yaşam alanı sağlamaktadır.

IV. KENTSEL TASARIMIN KENT KİMLİĞİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Eskişehir Hamamyolu Sokak üzerindeki irdelemede öne çıkan en önemli özellik görsel algılama açısından Kevin Lynch'in kentsel tasarım yaklaşımının ana temasını oluşturan beş temel öğenin okunabilirliğidir.

• Bağlantılar

Yollar öncelikle yaya kullanımı düşünülerek uygulanmıştır. Kullanıcıların bir yerden bir yere ulaşmak, dinlenmek ve hareket etmek için kullandıkları ana ve tali akslardan oluşmuştur.

• Bölgeler

Kent merkezinde kamusal alanların çevreleri yaya bölgelerini oluşturmaktadır.

• Sınırlar

Kamusal alanların sınırlarını bina yüzeyleri oluşturmaktadır. Yapılan yeni çalışmalarla art arda gelen, diziler oluşturan görüntüler yaratılmış, özellikle malzeme ve renklerle şehrin genelinde bütünlük sağlanmıştır. Ayrıca yeşil alanlarda ve yaya yollarında devamlılık söz konusudur. Kamusal alanın sınırlarını oluşturan bina cephelerinin devamlılığı ile kullanıcının mekan algısında kapalılık ve süreklilik oluşturulmuştur.

• Landmarklar

Kent merkezinde kullanılan landmarklar kentin göze çarpan elemanlarıdır. Bazı landmarklar oldukça belirgindir ve geniş alanlarda bulunmaktadır. Kullanılan landmarklar kentin bütünüyle uyum içindedir ve buldukları bölgeyi simgelemektedirler. Landmark olarak kullanılan sembollerle kentsel mekan kullanıcısının kamusal alan içerisinde ki hareketine kolaylık getirilmiştir.

• Odaklar

Odak noktaları kentsel mekandaki aktivitelerin merkezidir. Odaklar kullanıcıların toplanma, bir araya gelme, karşılaşma ve yeniden dağılma noktalarıdır. Odak noktaları aynı zamanda birer landmarktır ancak fonksiyonları nedeniyle farklılık göstermektedirler.

Hamamyolu Sokak üzerindeki yaya mekanlarında kullanılan ve kentin mobilyalarını oluşturan kent donatıları hem işlevsellik hem de estetik açıdan değerlendirilmiştir.

• Kent donatıları kullanıcıları sosyo-kültürel açıdan eğitici, işlevsellik açısından yönlendiricidir. Landmark

niteliğindeki donatı elemanları kullanıcılar için görsel bir obje oluştururken kent için sembolik bir anlam ve bulunduğu yeri tanımlayan bir özellik taşımaktadır.

• Kullanılan her türlü donatı elemanı hem parçasal hem bütünsel olarak şehir merkezinde kentsel çevre ile uyumluluk göstermektedir.

• Kent donatıları amaca uygunluk ve fonksiyonellik açısından başarılıdır. Ayrıca estetik tasarımlar sonucu üretilmiş olduğu ve kentsel çevrenin kalitesini oluşturduğu gözlenmektedir. Izgaralar, oturma elemanları, merdivenler, levhalar, aydınlatmalar, su öğeleri vb. gibi donatı elemanları ile fonksiyonellik ve estetik açıdan başarılı uygulama örnekleri sunulmuştur.

• Kent donatıları malzeme ve renk özelliklerinin yanında bitkisel öğelerle birlikte kullanılarak estetik ve işlevsel olarak kentin diğer donatılarıyla da bütünlük sağlamıştır.

• Kamusal alanların gece kullanılabilirliğini artırmak için aydınlatma elemanları başarılı bir şekilde kullanılmıştır ve bu amaç doğrultusunda kentsel mekan içerisinde odaklar, anıtsal ve plastik objeler ve bitkisel öğeler uygun renk ve şiddetteki ışıkla aydınlatılmıştır. Bu çalışmayla kent kimliğinin ortaya çıkartılması, kent güzelliklerinin sergilenmesi ve kentin her türlü yönden çekici kılınması sağlanmıştır.

• Yaya mekanlarında kullanılan döşeme kaplamaları mekanların kullanım amaçlarına göre farklılık göstermektedir.

V. SONUÇ

Eskişehir Hamamyolu Sokak kentsel tasarım kapsamında sunduğu alternatif imkanlarla psikolojik açıdan akılda kalıcı ve kent strüktürü yönünden zengin elemanlardan oluşmaktadır. Kentsel kimlik oluşumunu sağlayan yollar, bölgeler, sınırlar, landmark ve odaklar kullanıcıların kent ortamında fiziksel ve psikolojik yönlendirilmesinde önemli hatırlatıcı öğeleri barındırmaktadır. Yayalaştırma uygulamalarıyla oluşturulan yaya yolları, yaya bölgeleri ve yaya meydanları ile kent merkezindeki kamusal alanların devamlılığı sağlanmıştır. Ulaşım aksları ve odak noktalarını oluşturan meydanlarla gerek yayanın sirkülasyonu açısından gerekse yayalara toplanma, karşılaşma ve sosyalleşme olanakları açısından mekansal düzenlemeler yaratılmıştır.

Kentin yapılandırma ve iyileştirilmesinde doğa ile uyumlu entegrasyonların yaratılmış olması, kentin içerisindeki akslar ve çeperlerindeki odak noktalarının gelişimlerinde tampon bir omurga hattının oluşmasına sebep olmakta, sürdürülebilir kentsel tasarımı desteklemektedir. Bu durum, yaşayan kentlerin ve yaşamsal ölçekte nefes alacak işlevsel mekancıkların oluşması açısından da önemlidir. Kentsel tasarım çalışması yapılan Eskişehir Hamamyolu Sokak örneğinde, çevre organizasyonu iyi yapılmış uyumlu, dengeli ve algılanabilir bir kentsel çevre yaratılmıştır.

KAYNAKLAR

- [1] P. E. Yayınoglu, F. Susar, Kent, Görsel Kimlik ve İletişim, 1. Baskı, Umuttepe Yayınları No:3, Kocaeli, 2008.
- [2] J. Erzen, *Üç Habitus-Yeryüzü, Kent, Yapı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.
- [3] K. D. Topçu, "Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:8, Sayı:2, s. 1052, 2011.
- [4] İ. Tekeli, Kent Planlaması Konuşmaları. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, 1991.
- [5] G. Birol, "Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Otelini Üzerine Bir Değerlendirme", Arkitekt Dergisi, Sayı 514, s. 46-54, 2007.

- [6] K. Lynch, Kent İmgesi, Çeviren: İrem Başaran, Dördüncü Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, ISBN:978-9944-88- 948-3, İstanbul, 215 s., 2010.
- [7] A. B. Önem, İ. Kılınçaslan, "Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik", İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama ve Tasarım, Cilt 4, Sayı 1, s.115-124, 2005.
- [8] K. Lynch, *Kent İmgesi (The Image of the City, 1960)*, Çev.: İrem Başaran, VI. Basım, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- [9] Ulu ve Karakoç, (2004).
- [10] E. Tuncer, "Yer Üzerine Bir Okuma Denemesi: Samatya'da Yer-Kurma Pratikleri", Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- [11] F. Adiloğlu, "Space and Place in Cinema", 4th International Symposium Communication in The Millenium, TÜBİTAK Yayınları, s. 293-297, 2006.
- [12] D. Harvey, *Sosyal Adalet ve Şehir*, Çev.: Mehmet Morali, 1. Basım, 2003.
- [13] S. Arabulan, "Yer/Mekan Kimliğinin Değişimi: Mezitbey Hamamı ve Yakın Çevresi Alan Çalışması", Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Edirne, 2008.
- [14] K. C. Ryden, "Mapping The Invisible Landscape: Folklore, Writing, and the Sense of Place", The Annals of Iowa, State Historical Society of Iowa, Iowa Department of Cultural Affairs, s. 290-292, 1995.
- [15] L.S.B. Coşkun, *Kamusal Mekan ve Kolektif Bellek Bağlamında İstasyon Binalarının İncelenmesi ve Hızlı Tren İstasyonlarına Dönüşümü*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2013.
- [16] M.R.G. Conzen, "Historical Townscapes in Britain: A Problem in Applied Geography" in House, J. W. (Ed.), Northern Geographical Essays in honour of G. H. J. Daysh, Newcastle upon Tyne, 56-78. Newcastle Upon, 1966.
- [17] M.C. Boyer, *The City of Collective Memory: Its Historical Imagery and Architectural Entertainments*. Cambridge: MIT Press, 1996.
- [18] URL-1, <https://www.yazgandesign.com/hamamyolu-urban-deck>, Erişim Tarihi: Kasım 2018.